

2-3. Az elmélet és a kutatás összefüggése, valamint az okság problematikája

Bevezetés a kutatás módszereibe

Dr. Keszi Roland

ELTE BGGyK

A társadalomtudományi kutatás nyelvezetében:

Függő/független változóknál
gondolkodunk, ha okozatról és okról
beszélünk.

(A probléma ennél jóval bonyolultabb, később szó lesz róla!)

Kutatási indítékok

- **Formális elméletek ellenőrzése**

pl.1. – Parsons cselekvésemélete: univerzalisztikus és partikularisztikus minták szembesülése (rendőr rajtakapja a fiát, amint rabol => univerzalisztikus-rendőr; partikularisztikus-szülő)

pl.2 . – Társadalomszerkezet-modellek:

(Erdei-kettős társadalom modellje, Szelényi L-modellje; Kolosi-Háromszög-modellje; Ferge-munkajelleg csoportjai)

- **Strukturálatlan érdeklődés, előkutatási céllal**

Eleinte szinte semmilyen elképzelésünk nincs a vizsgálni kívánt valóságról (kivéve a >>konszenzuális valóság<< ...ld. korábban). Ekkor előkutatást folytatunk, például. interjúkat készítünk, miután beszélgetéseket folytattunk pl. ismerőseinkkel

pl. 1. - Tűzön járás és az önbizalom/megvilágosodás összefüggése

pl. 2. - On-line társskereső portálok működése és a szinglik

- **Alkalmazott kutatás**

Valamilyen szervezet, vagy magánszemély megrendelésére készül a kutatás

pl.1- Autista tanulók helyzete a magyar közoktatásban

pl.2 – Megváltozott munkaképességű emberek foglalkoztatási gyakorlata

pl.3 – Piackutatás (sampon, tampon, múzli, szója, étkezési sertészsír)

- **Kényszerkutatás**

okai:

- A tudományos ranglétrán való előrejutás...

- Egyetemi hallgatók évfolyamdolgozati kötelezettségei...

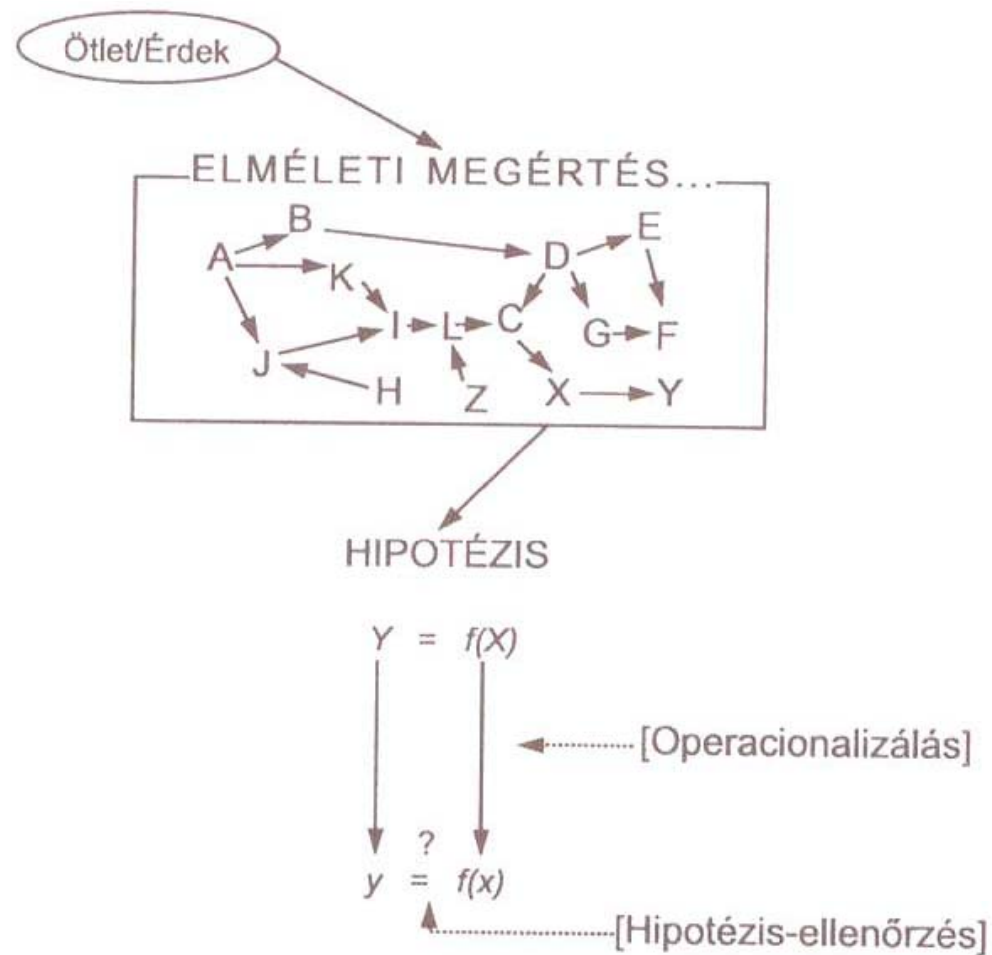
Hagyományos tudománymodell

- **Elmélet:**
Van egy prekoncepciónk arról, hogyan működik a valóság
(X dolog Y-t okozza: $Y=f(X)$ - **hipotézis**készítés)
- **Konceptualizálás:**
Pontosan meghatározzuk X-et és Y-t, valamint az „okozza” szót.
- **Operacionalizálás:**
Meghatározzuk, milyen lépésekből áll a megfigyelni kívánt változók (X,Y) mérése. Mérőeszközt dolgozunk ki.
- **Megfigyelés:** Megfigyeljük X-et és Y-t (mérés)

Komplex és problémás elméleti szakkifejezések

- Valóság: Tapasztalatunktól független „dolgozók” halmaza. komplex filozófiai kérdés (ld. „agyak a tartályban” prbl.)
- Objektív létező: Nem függ a vele kapcsolatos tapasztalatunktól
- Szubjektív entitás: Saját megítélésünk függvénye
- Interszubjektivitás: Gyakorlati objektivitás-kritérium. Kényszeres „munkamegoldás” (Kifejtése mélyebb fenomenológiai ismereteket igényel)
- Megfigyelés: Tapasztalatok összessége: Empirikus társadalomtudományban: látás, hallás, (ritkábban) tapintás – sokszor (de nem mindig) számszerűsítjük.
- Tény: Valamely megfigyelt jelenség
- Törvény: Tények osztályaira vonatkozó egyetemes állítások
- Elmélet: A megfigyelt tények és törvények szisztematikus magyarázata
- Fogalom: Az elmélet legkisebb alkotóeleme
- Változók: A fogalmak empirikus megfelelői (*korábban volt szó róla*)
- Állítás: Valamely elméletben szereplő kijelentés. Lehet:
 - *axióma*: alapvetően igaznak tekintett állítás (*Euklideszi geometria axiómái*)
 - *tétel*: axiómákból logikai alapon levont következtetés (*a háromszög belső szögeinek összege 180 fok*)
- Paradigma: Séma, modell amely szemléletünket a tények osztályával kapcsolatban szervezi. Teljes kutatás hozzáállásunkat meghatározza (pl. *Newton <-> Einstein*).
Társ.tud.-i pld-k: *Interakcionizmus* (+ *hálózatelmélet*), *strukturálisizmus*, *funkcionalizmus*, *konfliktuselmélet*

A hagyományos tudománymodell elemeinek összekapcsolódása

Logikai rendszerek

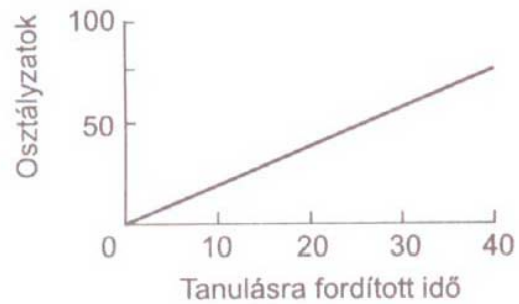
- **Dedukció:** Általános alapelvekből specifikus hipotéziseket alakítunk ki
Pl. Minden cigány lop => Az utcánkban élő roma családtól féltetni kell az értékeinket
- **Indukció:** Megfigyelések alapján általános alapelveket fogalmazunk meg
Pl. Kaposmérőn sok roma származású betörőt fogtak el => A Somogy megyei romák betörésből élnek

*A példákban természetesen **NEM azok valóságtartalma** fontos, hanem az, hogy megértsük a kétféle hipotéziskészítés logikáját!*

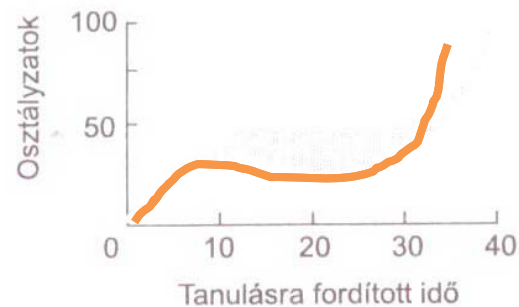
Dedukció és az indukció összehasonlítása

I. Deduktív módszer

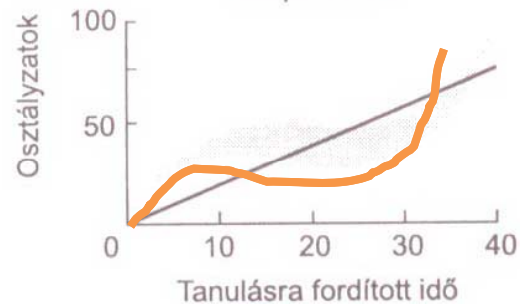
(a) Hipotézis

(b) Megfigyelés

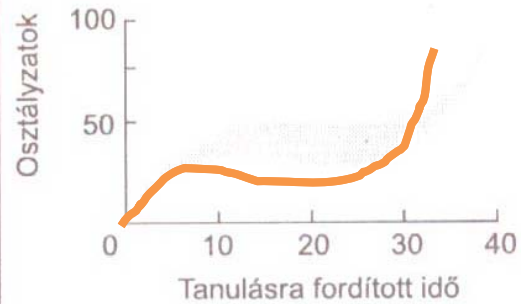

(c) Elfogadjuk vagy elutasítjuk a hipotézist?

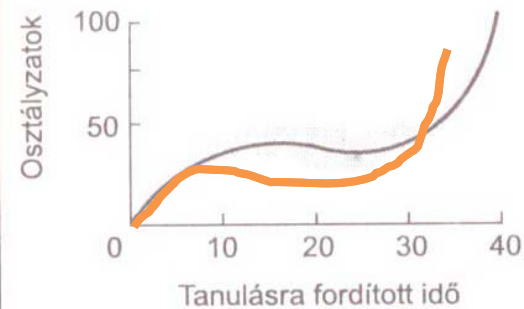

II. Induktív módszer

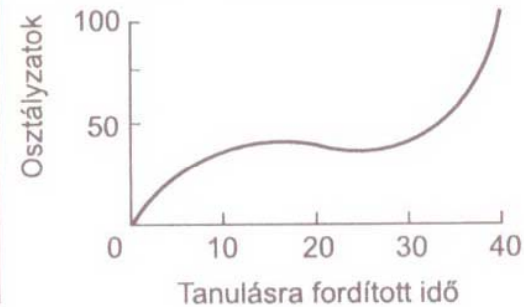
(a) Megfigyelés

(b) Megtalálni az összefüggést

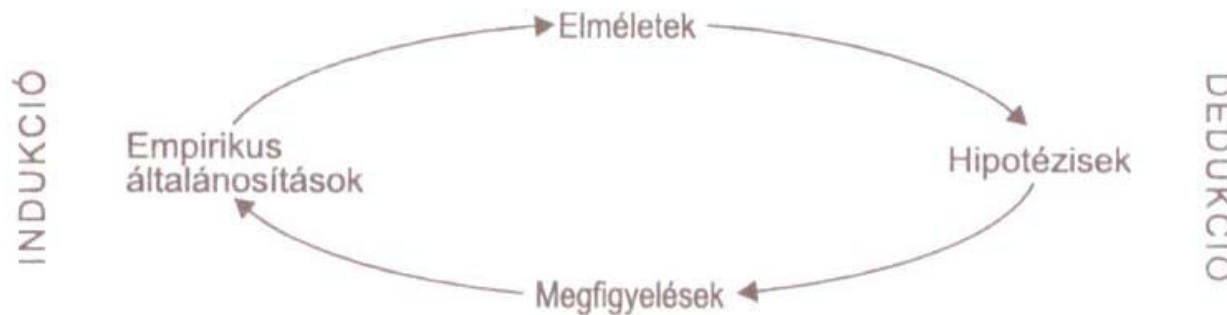

(c) Feltételes következtetés

Indukció és dedukció összefüggése a kutatási folyamatban

- Az elméletekből hipotézisek születnek a melyeket megfigyelés követ, majd módosul az elmélet... amelyeket újfent tesztelni kell
(W. Wallace modellje)

Átdolgozva Walter Wallace, *The Logic of Science in Sociology* (Chicago: Aldine-Atherton, apján. Copyright © 1971 by Walter L. Wallace. Engedéllyel.

- A kérdés persze ennél sajnos **SOKKAL bonyolultabb**, jelenleg azonban (*gyakorlati, kutatásmódszertani használatra*) elegendő ennek átlátása.

Az okság problematikája a társadalomtudományban

(alapszintű megjegyzések)

- **Társadalomtudomány feltételezi, hogy** az emberek cselekedeteit, attitűdjeit a rájuk ható erők és tényezők befolyásolják (pl. valakinek az iskolai végzettsége befolyásolja, hogy mennyire előítéletes tulajdonképpen ahelyett, hogy azt feltételeznénk az egyének teljesen szabadon döntenek feltételezzük, hogy **van egy külső erő, tényező, ami befolyásol minket** esetleg nem is tudunk erről a befolyásolásról – ld. A „Társadalmi tény” fogalma Durkheimnél)
- **Valószínűségi oksági modellben gondolkodunk:** ahelyett, hogy azt mondanánk, hogy akinek nincsenek erős társadalmi kötelékei bűnözők lesznek – azt mondjuk, hogy az adott embercsoportban pl. a gyenge társ.-i kötelékek növelik a **bűnelkövetés valószínűségét**
- **Az okság kritériumai**
 1. Az ok időben megelőzze az okozatot
 2. A két változó között tapasztalati együttjárás legyen (Bonyodalom: ritka a tökéletes együttjárás => kérdés: *Mennyire szoros együttjárás kell?* – ebben segíthet a **val.szám.** és a **mat. stat.**)
 3. A két változó között megfigyelt empirikus összefüggést ne lehessen valamely harmadik változó hatásával megmagyarázni, ami mindkettőnek oka volna.
Pl: A gólya hozza a gyereket prb....

Kétfajta ok létezik: szükséges és elégséges feltételek

- **szükséges feltétel, szükséges ok:** olyan feltételt jelent, melynek az okozat bekövetkezéséhez nagyjában-egészében fel kell állnia. Pl. egyetemi diploma.
Szükséges feltétel: nyerjen felvételt egyetemre. De ez nem elég: még más is kell. Ugyanakkor jelenléte elengedhetetlen az okozat teljesüléséhez. Lehet több szükséges ok is.
- **elégséges feltétel, elégséges ok:** fennállása garantálja az okozatot, de más okok is előidézhetik az okozatot. Pl. Bukáshoz egy tárgyból elégséges, ha valaki nem jár be szemináriumra, nem csinál házfeladatokat vagy rossz teszteredményt ír, de más módokon is elérheti ezt az eredményt. Tehát nem szükséges, hogy ne járjon be szemináriumra ahhoz, hogy megbukjon.

Ideális feltételrendszer a társadalomtudományban (bár ritka konstelláció)

szükséges és elégséges feltétel: Akkor és csak akkor...

Bűnözés okozat: társadalmi kötelékek gyengése akkor lenne szükséges és elégséges kapcsolat, ha ahhoz, hogy valaki bűnözővé váljon ez mindenképp szükséges lenne. Más nem idézne bűnözést, csak ez.

Példák a különféle oksági relációkra...

- a. Olson magyarázata a gazdasági növekedésre:

Ha bármely országban elburjánzanak az elosztási koalíciók /pl. szakszervezetek, klientúra viszonyok/, akkor szükségszerűen lelassul a gazdasági növekedés.

- elégséges

- b. Malinowsky magyarázata a mágiára:

Ha a természeti népek tagjai olyasmire készülnek vállalkozni, aminek a kimenetelét technikai tudásuk alapján bizonytalannak érzik akkor és csakis akkor mágiához folyamodnak.

- szükséges és elégséges

- c. Weber magyarázata az állandó pénzbevételek kialakulására:

Ahhoz, hogy állandó pénzbevételre tegyenek szert a bürokratikus szervezetek, vagy magán profitra vagy termékbeszolgáltatásokra vagy pénzben fizetett adókra van szükségük.

- szükséges

- d. Marx magyarázata a munkamegosztás fejlődésére:

Ha valamelyik országnak nagy a lélekszáma és a viszonylagos sűrűsége, akkor fejlődésnek indul benne a társadalmi munkamegosztás.

- elégséges